

DİASPORA TURİZMİ: TÜRKİYE-AZERBAJCAN ÖRNEĞİ

Canan Tanrısever¹

ÖZET

Tarih boyunca insanlar savaş, doğal afetler, ekonomik kriz gibi gerekçelerle göçe zorlanmışlardır. Gittikleri yerde diaspora olarak adlandırılan bu toplulukların süreç içerisinde vatan topraklarına yaptıkları ata mirası ziyaretleri “diaspora turizmi” olarak adlandırılmıştır. Diaspora turizminin üç temel kriteri miras, mülk yatırımı ve akraba ziyaretleridir. Diaspora turizmi, Avrupa’da 2014 yılında 3 milyar dolarlık iş hacmi yakalamıştır. Bu çalışmada Türkiye’den Azerbaycan’a giden Türklerin seyahat gerekçeleri incelenmiş ve diasporanın bu seyahat sebepleri arasındaki yeri sorgulanmıştır. Araştırma nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Araştırmada arşiv taramasının yanı sıra görüşme deseninin kullanıldığı bir yöntem uygulanmıştır. Toplam 1242 adet yolcu ile görüşülmüştür. Görüşme iki aşamalı olarak hazırlanmış, seyahat amacı diaspora ile ilişkilendirilmeyen katılımcılarla ikinci aşamaya geçilmemiş ve görüşme sonlandırılmıştır. Toplamda 183 yolcu ile görüşmenin ikinci aşaması gerçekleştirilmiştir. Yolculardan 62’sinin atası Azerbaycan’dan göçe zorlanmıştır. 27’sinin Azerbaycan’ı ilk ziyareti olup tamamı ata toprağını tanıma amacı ile ziyaret ederken, 53’ü öncelikli mülk yatırımı, 113’ü ise akraba ziyareti amacı ile seyahat etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Diaspora, Diaspora Turizmi, Özel İlgi Turizmi, Türkiye, Azerbaycan

DIASPORA TOURISM: A CASE STUDY FROM TURKEY-AZARBAIJAN ABSTRACT

People throughout has been forced to leave their homeland reasons such as economic crisis, war and natural disasters. These people forced to migrate start to visit their homelands in the process. This has been called as "Diaspora tourism". Diaspora tourism has achieved business volume of \$ 3 billion in 2014. This study examines the reasons of travel from Azerbaijan to the Turkish diaspora in Turkey. The study aimed to reveal the importance of diaspora tourism in this visit. The research was designed as a qualitative study. A method of scanning the archives as well as interviews pattern used in the study was performed. The total number of passengers were interviewed in 1242. Interview prepared in two phases, the second phase started with the travel purposes not associated with the diaspora and non-participant interviews were finalized. The second phase of interviews were conducted with a total of 183 passengers.

Key Words: Diaspora, Diaspora Tourism, Special Interest Tourism, Turkey, Azerbaijan

¹ Yrd. Doç. Dr. , Kastamonu Üniversitesi Turizm Fakültesi, Turizm Rehberliği Bölüm Başkanı ,
ctanrisever@kastamonu.edu.tr

ТУРИЗМ ДИАСПОР: ТУРЦИЯ-АЗЕРБАЙДЖАН

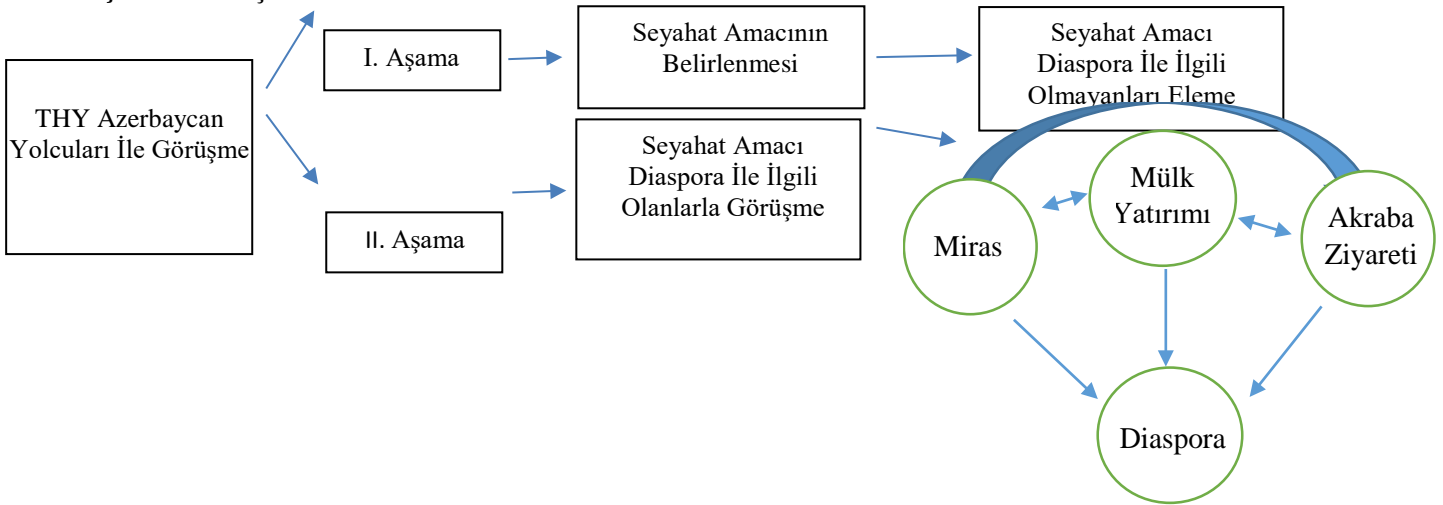
На протяжении всей истории по причине войн, стихийных бедствий, экономических кризисов возникали вынужденные миграции . В местах миграции эти сообщества существуют под названием диаспора,при посещении своей родины предков данный миграционный процесс назван “туризмом диаспор”.Туризм диаспор включает три основных критерия:инвестиции , недвижимостъ и цель посещения родственников. В 2014 году объем дохода туризма диаспор в Европе достиг до 3 млрд долларов. В данном исследовании рассмотрены причины переселения турков в Азербайджан и выявлены причины переезда. Основной методологической концепцией и анализа материала стала так называемая качественная методология.В исследовании применен метод сканирования архива, а также интервью с использованием шаблона. Итого были опрошены 1242 пассажира. Интервью подготовлено в два этапа,опрошенные участники, не ассоциированные с диаспорой , не дошли до второго этапа и интервью было прекращено. В общей сложности с 183 пассажирами был проведен второй этап. Предки 62% пассажиров вынуждены были эмигрировать из Азербайджана.27% совершили первый визит в Азербайджан с целью посещения родины, 53% составили приоритетную инвестиционную недвижимостъ, 113 % с целью посещения родственников.

Ключевые слова: диаспора, туризм диаспор, особый интерес к туризму, Турция, Азербайджан

1. GİRİŞ

Kitle turizminin özellikle son yıllarda yarattığı tahribat ve gelişmiş toplumlarda ulaştığı doyum noktası sebebi ile sosyo ekonomik düzeyi yüksek kişilerce kitle turizmine alternatifler oluşturulmaya başlanmıştır (Öztürk vd. 2002). Bu durum yeni turizm pazarlarının oluşmasına sebep olmuş ve özel ilgi yaklaşımının temelleri atılmıştır. Özel ilgi türlerinin gelişmesi ile etnik turizm, yas turizmi, kültürel miras turizmi gibi kavramlar da gelişmeye başlamıştır (Pamukçu vd. 2015). Kültüre dayalı özel ilgi türleri 20 yıl önce küçük bir niş pazarken günümüz turizm hareketlerinin yaklaşık yüzde kırkını oluşturan büyük bir pazara dönüşmüştür (WTO 2015). Kültüre dayalı turizm çeşitlerinden özellikle etnik turizm, yas turizmi, inanç ve kültürel miras turizmi bu çalışmanın konusu olan diaspora turizmi ile doğrudan ilişkilidir. Bu çalışmada diaspora turizminin ne olduğu kriterleri ile açıklanmış, bu etkinliğin bir turizm etkinliği sayılması için gerekenler ortaya konulmuştur. Türkiye’den Azerbaycan’a giden Türklerin seyahat gerekçelerinin incelenmesinin yanı sıra diasporanın bu seyahat sebepleri arasındaki yeri sorgulanmıştır. Azerbaycan’ın çalışma alanı olarak seçilmesinin sebebi Türkmençay anlaşmasından sonra Azerbaycan’dan Türkiye’ye yapılan göçlerin önemli bir çoğunlukta olmasıdır. Çalışmanın en büyük kısıtını Türk Hava Yolları’ndan alınan kısıtlı izinler oluşturmaktadır. Araştırmada, “Türkiye’den Azerbaycan’a seyahat edenlerin seyahat amaçları arasında diasporanın bileşenleri olan; miras, akraba ziyareti ve mülk yatırımı ne derecede önem arz eder?” ve “bu durum bir özel ilgi aktivitesine dönüştürülebilir mi?” sorularına cevap aranmaktadır. Bu sorulara cevap bulmak amacı ile aşağıdaki model geliştirilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

2. DİASPORA TURİZMİ VE TÜRKİYE’DEKİ AZERBAJYCAN DİASPORASI

Yunanca bir sözcük olan ve dağılma anlamına gelen “diaspora” günümüzde sürgünde yaşayan halklar ve onların dağılma hareketliliği anlamında kullanılmaktadır (Tören 2012) Literatürde belirtilen diasporanın kriterleri aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- “ Özgün bir ‘merkez’den iki ya da daha fazla yabancı bölgeye ayrılma,
- Konumunu, tarihini ve kazanımlarını kapsayan özgün anayurtları hakkında kolektif bir hafıza, görüş veya mitin akılda muhafazası,
- Onları ağırlayan toplumlar tarafından bütünüyle -belki de hiçbir zaman- kabul görmeyecekleri ve böylelikle kısmen bölünmüş kalacakları inancı,
- Varsayılan ata evinin idealize edilmesi ve koşullar daha elverişli hale geldiğinde geri dönme düşüncesi,

- Bütün mensupların anavatanı muhafaza veya yapılandırma ile onun güvenliği ve başarısı konusunda kendisini adanmış olması inancı,
- Uzun bir süre güçlü tutulmuş, ayırt edici özelliklerin, ortak bir tarihin idraki ve ortak kader inancı üzerine kurulmuş güçlü bir etnik grup olması (Ersoy 2008, Tören 2012).”

Dünya genelindeki göçlerin büyük çoğunluğu ekonomik ve siyasi amaçlıdır. Milyonlarca insanın yer değişmesi ile yaşanan bu zorunluluk, insanların gittikleri ülkede kendi diasporalarını oluşturmaları ile sonuçlanmıştır. Bu durum zamanla yuva hasretine ve bu sebeple yapılan anavatan ziyaretlerine dönüşmüştür (Deniz 2011). Dünyada gerçekleşen diaspora turizmi turlarında en çok hareketlilik Yahudi diasporasında yaşanmaktadır. Yaklaşık 30 yıldır düzenlenen bu turlarda her yıl binlerce kişi İsrail’i ziyaret etmektedir (Scheyvens 2007). Dünyanın en büyük diasporası ise Çin diasporasıdır. Çin’den göç edenlerin VFR (Visiting Friends and Relatives) amaçlı ziyaretleri Çin’deki diaspora turizmi potansiyelini artırmıştır (Strange vd. 2003). Çin’e gelen yabancı uyruklu ziyaretçilerinin sayısının halen toplam ziyaretçi sayısının beşte birini geçmemesi bunun en önemli kanıtıdır. Diğer büyük diaspora topluluğu ise Rumlardır. Dünyanın pek çok yerinden Yunanistan’a göç eden Rumlar özellikle Anadolu’dan göç ettirilen en büyük topluluklardandır. Ermeni ve Rum diasporaları dışındaki Anadolu’dan ayrılan üçüncü büyük diaspora ise Türk diasporasıdır. 1970’li yıllarda Türkiye’de yaşanan ekonomik çıkmaz sebebiyle Avrupa’ya giden Türkler özellikle Almanya’daki en büyük diasporayı oluştururlar. Bu sebeple her yıl Türkiye’yi ziyaret eden Alman turistlerin önemli bir çoğunluğu Türk kökenlidir (Erdoğan 2011).

Türkiye’de göç eden toplulukların yanı sıra Türkiye’ye siyasi, ekonomik ve kültürel sebeplerle göç eden topluluklar aşağıdaki gibi sıralanabilir.

- Bulgaristan
- Romanya
- Yunanistan
- Yugoslavya
- Doğu Türkistan
- Afganistan
- Irak
- Ahıska
- Azerbaycan (Tekeli, 2008).

Son yıllarda yaşanan Suriye göçü sebebiyle Türkiye’deki en kalabalık diaspora Suriye diasporasıdır.

Azerbaycan’dan Türkiye’ye göçler Kırım, Kuzey Kafkasya ve Balkanlar’dan geçişler kadar olmasa da Türkiye nüfusunun 0,03 ünü oluşturmaktadırlar. Bu da yaklaşık 2.5 milyon kişidir (Buran 2012). Kafkasya’dan yapılan göçler yaklaşık yüzelli yıl boyunca sürmüştür. Kafkasya’dan gelenler arasında Türkler, Avarlar, Çeçenler ve Çerkezler vardır. Göçmenler değişik illere iskan edilmişlerdir ve Halep’e, Ürdün’e kadar gönderilen göçmenlerin olduğu da ileri sürülmektedir (Geray 1962).

Bölgesel göçleri tetikleyen 19.yüzyılda gerçekleşen Rus işgali olacaktır. Azerbaycan’dan Osmanlı’ya göçlerin yoğun olmamasında Kuzey Azerbaycan’ın Çarlık rejimi tarafından bir imparatorluk bölgesi olarak algılanmasının etkisi büyüktür (Saydam 1997). Rus yayılması kuşkusuz Türk devletleri kadar Avrupalıları da rahatsız etmiş, İngiltere bu rekabette Türklerin tarafında olarak gözükmüştür. Yaşanan savaşlarda binlerce insan ölmüş beş milyon kişi Türkiye’ye göçe zorlanmıştır (McChartey 1998). 1828 yılında yapılan Türkmençay Anlaşmasına göre Ruslar Türk Kafkası’nın tek hakimiydi. Ruslar Türk topraklarında bir

Ermeni bölgesi oluşturmak için Gregoryan kilisesine bağlı toplulukları Ermeni kimliği altında toplayarak göçe zorlamış Azerbaycan ve günümüz Türkiye'si arasında bir bölge oluşturmuşlardır (Necefli 2002). Rusların Azerbaycan'ı da işgali üzerine göçler, İran üzerinden Anadolu'ya yönelmiş, Kuzey İran'ın işgali sonucu Kafkasya limanlarından yüzbinlerce insan Osmanlı Devleti tarafından temin edilen deniz araçları ile Trabzon, Samsun, Sinop ve Varna limanlarına getirilmişlerdir (Arı 1960). Rusya tarafından işgal edilen iki Türk Hanlığında (İrevan ve Nahçıvan) yaşayan Türkler Türkiye'nin batısına göç ettirilmiştir. Bununla da etkileri günümüze kadar yansıyan güney Kafkasya sorunlarının temeli atılmış ve bunun sonucunda Rusya bölgedeki varlığını teminat altına almıştır (Attar vd. 2013).

1905 - 1908 Rus Devrimi'nden sonra ise Kazan ve Azerbaycan'dan göçler başlamış, gelenler Amasya ve Kars illerinde yerleşmişlerdir. 1920 yılındaki Sosyalist Devriminden sonra ortadan kaldırılan Kafkas Cumhuriyeti'nden, Gürcistan'dan ve Ermenistan'dan çok sayıda aile Anadolu'ya göç ederek, Muş ve Kars gibi genelde Doğu Anadolu illeri ile Konya ili civarına yerleşmişlerdir (Kafli 1966). Çalışmaya katılan katılımcıların yaşadıkları yerlere bakıldığında, 101 tanesi İstanbul' da, 20 tanesi Trabzon'da, 10 tanesi Samsun'da, 3 tanesi İzmir'de, 12'si Kars'ta, 11'i Ankara'da yaşamaktadır.

Dünya genelinde yaşayan diasporalar önemli bir seyahat kitlesi sayılabilir. Diaspora turizminin bir turizm aktivitesi olarak sayılabilmesi için aşağıdaki bileşenlerden en az birinin seyahat amaçlarından olması gerekmektedir (ECTAA 2015).

- Miras(atalarını daha iyi tanıma),
- Mülk yatırımı (ülkesine para kazandırma)
- Akraba ziyaretleri

Müşteri kitlesi büyük oranda Doğu Avrupa ülkeleri olup ataları Rusya, Japonya, Türkiye, Çin ve Baltık ülkelerinden göç eden, kendileri ABD'de doğanlar, merak ettikleri soyağaçlarının izini sürmek için keşif turlarına çıkarlar. Soyağaçlarını araştırıp, aileleri ve vatanları hakkında bilgi edinirken gelenek ve göreneklerine göre doğum günü, evlilik gibi organizasyonlar yapmak başlıca turizm aktiviteleridir. Bu faaliyetlerin acentalara önemli iş olanakları oluşturacağı belirtilmektedir. Ayrıca daha önce tanımadıkları ya da yüz yüze hiç karşılaşmadıkları yakınlarını ziyaret etme fırsatı yaratırlar. Trafiğin; yaz aylarında, yılbaşı ve diğer dini günlerde, evlilik gibi etkinlik zamanlarında artacağı da belirtilmektedir (Pamukçu vd. 2015, Dumas 2012).

3. YÖNTEM

Araştırma nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Makalede arşiv taramasının yanı sıra görüşme deseninin kullanıldığı bir yöntem uygulanmıştır. Yarı yapılandırılmış bir anket formu hazırlanmış ve havaalanı yolcu terminalinde bekleyenlere yüz yüze görüşme tekniği ile bu anket uygulanmıştır. Bu çalışma 2015 yılının ilk yarısında Türkiye'den THY ile Bakü'ye yapılan uçak seyahatlerinden rastgele günlerde seçilmiş 32 uçuş öncesinde uçağa binecek yolculara önceden hazırlanan sorular sorularak gerçekleştirilmiştir. Tarihler Azerbaycan'da yapılan büyük organizasyonlara denk getirilmeden bir gün hafta içi bir gün hafta sonu olarak belirlenmiştir. Toplam 1242 adet yolcu ile görüşülmüştür. Görüşme iki aşamalı olarak hazırlanmış, seyahat amacı diaspora ile ilişkilendirilmeyen katılımcılarla ikinci aşamaya geçilmemiş ve görüşme sonlandırılmıştır. Araştırmada kullanılan görüşme formu hazırlanırken, soruların doğru ve anlaşılır olup olmadığını test etmek amacı ile Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi'nde görev yapan uzmanların görüşlerine başvurulmuştur. Katılımcıların sorulara verdiği yanıtlar araştırmacılar tarafından sesli kayıt altına alınmış, sonradan yazıya dökülmüştür. Toplamda 183 yolcu ile görüşmenin ikinci aşaması gerçekleştirilmiştir. Geçerlilik ve güvenilirliğin pozitif ya da negatif yönde

değişmemesi için soru formları standart olarak hazırlanmış ve katılımcılara 7 soru yöneltilmiştir. Bu sorular; ziyaret amaçlarını, köken tanımlarını, kullandıkları dili, katıldıkları diaspora etkinliklerini belirlemeye yöneliktir. Görüşmelerin son çıkış kapısının bekleme salonunda yapılması zaman kısıtı doğurduğundan sorular kısa tutulmuş ve 6 kişilik bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

4. BULGULAR

Toplamda 1242 kişi ile görüşülmüştür. İlk aşamada Bakü'yü ziyaret sebepleri sorulmuş, ziyaret sebebi diaspora ile ilişkilendirilemeyenler görüşmede ikinci aşamaya tabi tutulmamıştır. 183 katılımcının ziyaret sebebi diaspora turizmi ile doğrudan ilişkilidir. 183 katılımcının 26'sının akrabalık bağı bulunmaktadır. Her aileden bir kişiye soru yönelildiğinden sayı 26 kişiden 9'a düşmüştür. Bu sebeple ikinci görüşmeye tabi tutulan katılımcı sayısı 183 yerine 157 kişi olarak belirlenmiştir. Tablo 1' de THY uçuşları, birinci aşama ve ikinci aşamaya katılan yolcu sayılarının detayı görülmektedir. Tabloda da görüleceği gibi yolcu sayısının fazla olduğu uçuşlarla seyahat amacı diaspora ile ilişkilendirilen yolcu sayısı arasında anlamlı bir paralellik söz konusu değildir. Katılımcıların çoğunluğu hem miras hem akraba ziyareti amacı ile seyahat ederken diasporanın üç bileşenin tamamı amacı ile seyahat eden yalnızca 12 kişidir. 31 kişi yalnızca mülk yatırımı için seyahat ederken, 29 kişi yalnızca miras, 19 kişi ise yalnızca akraba ziyareti için seyahat etmektedir. Tablo 2'de diaspora turizminin bileşenleri ve katılımcıların hangi bileşenlerle seyahat ettiklerinin sayısal verileri görülmektedir. 174 katılımcının ziyaret sebebi diaspora turizmi ile doğrudan ilişkilidir. Ayrıca;

- 62 katılımcının atası Azerbaycan'dan göçe zorlanmıştır
- 27 katılımcı ilk defa Azerbaycan'a ilk defa ve ata toprağını tanıma amaçlı seyahat etmektedir
- 53 katılımcı öncelikli mülk yatırımı için, 113 katılımcı ise akraba ziyareti amacı ile seyahat etmektedir
- Katılımcıların tamamı kendini Azeri olarak tanımlamaktadır
- Katılımcıların 61 i hem Türkiye hem Azeri Türkçesi konuşmaktadır

Tablo 1. THY Uçuşları ve Katılımcı Sayıları

05.02.2015/Perşembe							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	Yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu
İstanbul	Bakü	151	69	17		5	
İstanbul	Bakü	180	119	51		8	
İstanbul	Bakü	180	137	32		3	
İstanbul	Bakü	151	125	58		6	
TOPLAM							22
07.02.2015/Cumartesi							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu
İstanbul	Bakü	151	100	73		11	
İstanbul	Bakü	180	133	64		4	
İstanbul	Bakü	180	148	29		9	
İstanbul	Bakü	151	134	61		12	
TOPLAM							44

12.03.2015/Cuma							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu Sayısı
İstanbul	Bakü	180	108	60		15	
İstanbul	Bakü	180	72	37		3	
İstanbul	Bakü	180	149	27		6	
İstanbul	Bakü	157	113	50		2	
TOPLAM 26							
14.03.2015/Pazar							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu Sayısı
İstanbul	Bakü	180	95	31		3	
İstanbul	Bakü	151	76	32		0	
İstanbul	Bakü	153	146	16		5	
İstanbul	Bakü	151	140	37		4	
TOPLAM 12							
07.04.2015/Salı							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu Sayısı
İstanbul	Bakü	156	65	29		2	
İstanbul	Bakü	151	78	31		0	
İstanbul	Bakü	180	129	36		3	
İstanbul	Bakü	151	133	39		1	
TOPLAM 6							
26.04.2015/Pazar							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu Sayısı
İstanbul	Bakü	180	119	41		3	
İstanbul	Bakü	151	135	47		7	
İstanbul	Bakü	180	119	32		5	
İstanbul	Bakü	157	157	56		2	
TOPLAM 17							
15.05.2015/Cuma							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu Sayısı
İstanbul	Bakü	151	69	22		9	
İstanbul	Bakü	180	119	17		4	
İstanbul	Bakü	180	137	28		5	
İstanbul	Bakü	150	125	41		3	
TOPLAM 21							
17.05.2015/Pazar							
Kalkış	Variş	Uçak Kapasitesi	Binen Yolcu Sayısı	Görüşülen Sayısı	yolcu	D.İlişkili Sayısı	Yolcu Sayısı
İstanbul	Bakü	180	123	32		9	
İstanbul	Bakü	151	112	37		6	
İstanbul	Bakü	180	171	27		9	
İstanbul	Bakü	178	154	52		11	
TOPLAM 35							

Tablo 2. Katılımcı Sayıları ve Diaspora Bileşenleri

Katılımcı Sayısı	Miras	Akraba Ziyareti	Mülk Yatırımı
12	x	x	x
29	x		
19		x	
31			x
41	x	x	
29	x		x
22		x	x

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Orta Asya Türk Devletleri önemli bir turizm potansiyeline sahiptir. Ancak birçok sorun ve engelden dolayı turizmin istenilen seviyeye gelememiştir. Özellikle aynı kökene sahip olmaları ve atalarının Orta Asya'dan göç etmesine rağmen bölgeye giden Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sayısı yetersizdir. Diğer Orta Asya ülkeleri ile kıyaslandığında Kazakistan'dan sonra en çok ziyaret edilen ikinci ülke Azerbaycan'dır (Karaağaçlı 2012). Çalışmaya katılan katılımcılarla yapılan görüşmelerin ilk aşamasına göre Türkiye'den bölgeye genellikle iş turizmi amacıyla gidildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Görüşmelerden elde edilen diğer bulgulara göre, katılımcılar Türkiye'de Azeri kimliklerini kaybetmemişler, Türkiye ve Azerbaycan'ı birbirinden farklı kültürler olarak tanımlamamaktadırlar. Diaspora kültürü ve turizminin hem Türkiye'de hem Azerbaycan'da daha belirgin bir turizm etkinliğine dönüşmesi için büyükelçiliklere ve onlar tarafından düzenlenecek organizasyonlara daha büyük bir sorumluluk düşmektedir. Azerbaycan ile turizm-diaspora ilişkilerinin artırılması amacı ile aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

- Etnik, diaspora, kültürel miras gibi kavramların dünyada olduğu gibi ülkelerin kendi turizm literatüründe tanınması, yaygınlaştırılması
- İçerik kapalı ülke politikalarının ve turistlerin gelişine engel olan mevzuatların değiştirilmesi, (Azerbaycan için)
- Avrupa ve tüm dünyaya yönelik olarak uygulanan turizm politikalarının Orta Asya turizmine de öncelik verecek şekilde revize edilmesi.
- Ülkelerin her birinin, ülkelere uygun bir turizm destinasyon imajı oluşturması,
- Ziyaretçi sayısının artırılması amacıyla diaspora turizminin üzerine yoğunlaşılması
- Türkiye'de Azeri film ve müzik festivalleri düzenlenmesi, kültürlerarası işbirliği platformları oluşturulması.

Bu çalışmada Türkiye'deki Azerbaycan diasporasının Azerbaycan'ı ziyaretlerinin diaspora turizmi kapsamında değerlendirilebileceği ortaya konmuştur. Bu Azerbaycan ve Türkiye arasında turizm potansiyeli oluşturabilecek yalnızca bir etmendir. Diğer araştırmacılar bu çalışmayı tüm Orta Asya Türk devletlerinde uygulayarak Türk diasporasının turizm potansiyelini ortaya koyabilirler.

KAYNAKÇA

- Arı, Oğuz (1960). *Bulgaristan'lı Göçmenlerin İntibakı*, 1950-51'de Bursa'ya İstanbul'da İskan Edilenlerin İntibakı İle İlgili Sosyolojik Araştırma, Ankara
- Attar, Aygün ve Şimşir, Sebahattin (2013). *Türkiye'de Yaşayan Azerbaycan Türkleri*, Ankara.
- Buran, Ahmet (2012). *Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar*, Akçağ, Ankara , s. 38-39.
- Deniz, Orhan (2011). *Türkiye'nin Doğu Sınırında Yasadışı Geçişler*. İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık. Kuram, Gözlem ve Politika. Ankara Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayınları.
- Dumas, Malina (2012). *Diaspora Tourism: Building Economies through Cultural Connections*, <http://www.diasporaalliance.org/diaspora-tourism-building-economies-through-cultural-connections/>, Erişim Tarihi: 20.02.2015
- ECTAA, (2015). *The European Travel Agents and Tour Operations Association*. Erişim Tarihi: Nisan, 2015.<http://www.ectaa.org/index.html?aspxerrorpath=/Home/Areas/Tourism/tabid/79/Default.aspx#675>
- Erdoğan, Zafer (2011). *Avrupa Birliğindeki Türk Göçmenler ve Mültecilere Dair Algılama, İltica, Uluslararası Göç ve Vatansızlık*. Kuram, Gözlem ve Politika. Ankara Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Yayınları.
- Ersoy, İlhan (2008). *"Diaspora ve Kimlik. Eskişehir ve İstanbul'da Yaşayan Kırım Tatarlarında Çoklu Kültürel Kimliğin İfade Alanı Olarak "Tepreş"*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Doktora Tezi.
- Geray, Cevat (1962). *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler (1023-1963)*, Türkiye İktisadi Gelişmesi Araştırma Projesi, No:4, Ankara
- Kafılı, Kadircan (1966). *Türkiye'ye Göçler*, İstanbul, 1966, s:47
- Karaağaçlı, Abbas (2012), *Orta Asya Devletleri'nde Siyasal İstikrar ve Ekonomik Gelişmenin Karşılıklı Etkileşimi*. **Dergi Karadeniz**, Mart, s.1
- McChartey, Justin (1998). *Ölüm ve Sürgün. Osmanlı Müslümanlarına Karşı Yürütülen Ulus Olarak Temizlik İşlemi*. Çeviren; B.Umar. İstanbul
- Necefli, Güntekin (2002). *Azerbaycan Hanlıklarının Osmanlı Devleti ile Siyasi Elgeleri*, s 74.
- Öztürk, Yüksel ve Yazıcıoğlu İrfan (2002). *Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma*.
- Pamukçu, Hüseyin ve Tanrıseven, Canan vd. (2015). *Turizmde Yeni Eğilimler*. International Congress of Tourism&Management Researches. Kuşadası-Aydın
- Saydam, Abdullah (1997). *Kırım ve Kafkasya Göçleri*. 1886-1876. Ankara
- Scheyvens, Regina (2007). *Poor Cousins No More. Valvind the Development Potential of Domestic and Diaspora Tourism*. Progress in Development Studies. 7(4), 307-325.
- Strange, Carolyn ve Kempa, Michael (2003). *Shades of Dark Tourism*. Annals of Tourism Research. 386-405
- Tekeli, İlhan (2008). *Güç ve Ötesi*. İstanbul. Tarih Vakfı. Yurt Yayınları.
- Tören, Emrullah (2012). *Ata Toprağı Ziyaretlerinin Turizm Kapsamında Değerlendirilmesi*. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, s.550-566. Kemer-Antalya